

Den økonomiske situasjon

Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
22. februar 1971

1. Produksjonsveksten.

I året 1971 burde en kanskje ikke starte en økonomisk redegjøring med å tale om veksten i bruttonasjonalproduktet. Det lar seg ikke nekte at begrepet ikke lenger har sin gamle hedersplass. I dag tar en sikte på å utvikle bestemte velferdsmål ved siden av bruttonasjonalproduktet. Men vi kan ikke unnvære tall for den økonomiske veksten.

Bruttonasjonalproduktet i Norge har vist en tilfredsstillende øking de to siste årene, nemlig 4,2% i 1969 og 3,5% i fjor. Det betyr en dobling av bruttonasjonalproduktet over henholdsvis 17 og 20 år. En slik vekstrate kan likevel ikke kalles særlig høy. Riktignok lå den samlede veksten i OECD-området i fjor under 3%, men det skyldtes stagnasjon i Sambandsstatene, Canada og Storbritannia. I Europa utenom Storbritannia var den gjennomsnittlige vekstraten over 5%. Kraftmangelen virket inn på veksten her i Norge. Det samme gjelder kapasitetsbegrensninger, delvis som følge av de relativt lave investeringene i industri og skipsfart i 1968 og 1969, og press på arbeidsmarkedet.

Investeringsutviklingen i 1970 var preget av et sterkt oppsving over året med en samlet oppgang i de faste investeringene i maskiner og transportmidler utenom skip på 7%. Det private forbruket lå nede i begynnelsen av året på grunn av ettervirkningene av overgangen til merverdiavgift, men tok seg etter hvert sterkt opp. Den aktuelle stigningen i

det private forbruket er relativt sterkere enn produksjonsveksten. Det henger sammen med ettervirkningene av inntektsoppgjørene, den sterke lønnsglidningen, skattereformen, økte stønader fra sosialtrygden og større sysselsetting.

Trass i at en lenge har hatt meget høy sysselsetting, lyktes det også i fjor å trekke inn et overraskende høyt antall nye arbeidstakere. Men hele økonomien var preget av et sterkt press.

Nasjonalbudsjettet for 1971 regner med en så sterk oppgang i bruttonasjonalproduktet som 5½%. Hvis det holder stikk, får en i år en meget høy vekstrate både jevnført med tidligere perioder og andre land. Hvis det lykkes å få til den forutsatte veksten i Norge, vil det gi rom for en øking i volumet av investeringene på 8% og i forbruket på 5%.

To hovedspørsmål reiser seg i samband med en så optimistisk målsetting. For det første: Har vi arbeidskraft og produksjonskapasitet nok? Den sterke økingen i sysselsettingen de siste årene kan tolkes slik at det her er større reserver enn en tidligere har regnet med, f. eks. av kvinnelig arbeidskraft. Men skulle det vise seg at forutsetningene om veksten i kapasitet og sysselsetting er for optimistiske, kan det bli vanskelig å holde presstendensene i sjakk og begrense kostnadsstigningen.

Det andre hovedspørsmålet gjelder utvik-

lingen i utlandet. Dersom en ikke får en sterk oppgang i utførselen, kan det bli vanskelig å realisere vekstmålet uten et urimelig stort underskott i varebyttet med utlandet. OECD regner med at den samlede veksten i bruttonasjonalproduktet i industrilandene vil bli $4\frac{3}{4}\%$ eller noe svakere enn den Norge tar sikte på. En venter nedgang i vekstraten i Sverige, som er viktig for Norge fordi det avtar så mye industrielle ferdigvarer, i Vest-Tyskland og i de fleste andre kontinental-europeiske landene, særlig som følge av tiltak mot inflasjonspresset. Det som holder totalen i OECD-området så godt oppe, er antatt økt vekst i Sambandsstatene og Storbritannia.

Stigningen i den samlede verdien av innførselen til OECD-området ventes å falle fra 15% i fjor til $10\frac{1}{2}\%$ i år. Totalt vil Norges markedsland vise en noe svakere veksttakt enn OECD-området under ett. Det burde likevel ikke være umulig å sikre den forutsatte vekstraten på 9,6% i Norges vareutførsel.

Den europeiske høykonjunkturen som preget 1969 og 1970, brakte betydelige problemer med seg. Den positive siden er den sterke realøkonomiske veksten. En annen viktig fordel var økingen i utviklingslandenes utførsel og bedringen i deres «terms of trade». Byttevilkårene for disse landene var gunstigere enn noensinne siden slutten av 1950-årene, og utviklingslandenes innførselsoverskott mindre enn på ti år.

2. Den internasjonale inflasjon 1969–70.

Den sterke internasjonale prisstigningen i 1969 og særlig i 1970 samlet stadig større interesse. Den var hovedemnet på statsrådsmøtet i OECD i fjor vår, på Valutafondets årsmøte og på møtet i Komitéen for økonomisk politikk i OECD i fjor høst.

Prisstigningen har preget storparten av etterkrigstiden. Den nye faktoren i bildet i 1969 og 1970 er at prisstigningen nå gjør seg gjeldende i nesten alle land, mens USA og Vest-Tyskland tidligere var viktige unntak. Den gjennomsnittlige prisstigningen i OECD i begynnelsen av 1960-årene var 2,6%, i 1969 4,7% og i fjor $5\frac{1}{2}\%$, regnet etter prisindeksen for bruttonasjonalproduktet. For i år regnes det med en viss demping i oppgangen, men det avhenger mye av utviklingen i USA, som hittil ikke synes å ha snudd på noen overbevisende måte.

En annen sentral ny faktor i bildet er stigningen i prisene i internasjonal handel. I perioden 1960–68 steg de gjennomsnittlige prisene i det mellomfolkelige varebyttet bare med $\frac{3}{4}\%$ om året. I fjor var oppgangen over 5%. Det hadde den meget viktige virkningen at faren for å «prise seg ut av markedet» ble drastisk redusert. Både eksportbedriftene og de bedriftene som konkurrerer med import, kunne velte økte kostnader over på prisene. Den sterke motstanden mot prisøkningen som den internasjonale konkurransen tidligere skapte i alle land, ble radikalt svekket.

En viktig erfaring fra de siste årenes prisstigning er høstet av Sambandsstatene og Storbritannia. Disse to landene har ført en meget stram økonomisk politikk med økende arbeidsløshet til følge. Men de har likevel ikke klart å stanse den sterke prisoppgangen. Bruttonasjonalproduktet i USA viste i fjor en nedgang på knapt $\frac{1}{2}\%$, og i Storbritannia var veksten bare omkring $1\frac{1}{2}\%$. Likevel var prisstigningen over 5% i USA og over 6% i Storbritannia. Så sterk prisstigning trass i en så stram økonomisk politikk representerer en ny erfaring i vestlige industriland. Om produksjonen og dermed produktiviteten

øker lite eller intet, blir også evnen til å «fordøye» kostnadsøkningen liten.

Hva kan så gjøres? Det må åpent konstateres at ingen land har klart å finne en virkelig effektiv løsning. Det rår enighet om at en generelt stram etterspørselspolitikk, der både finanspolitikken og kredittpolitikken må spille inn, er en nødvendig forutsetning. Ingen kan godta arbeidsløshet som et middel i kampen mot inflasjonen, og erfaringene fra USA og Storbritannia viser altså at et slikt middel heller ikke er effektivt. En tilråding i retning av å godta «en større margin av ubrukte ressurser», som det het, ble også avvist av OECD.

Inntekts- og prispolitikken er av sentral betydning. Alle land har erfart hvor vanskelig denne politikken er i praksis. Men den linjen at dette ikke er myndighetenes sak, at ansvaret for lønns- og prisutviklingen helt kan overlates til partene på arbeidsmarkedet, fører klart nok ikke fram.

Konkurranspolitikken med kontrollen av karteller og prisavtaler spiller også en viktig rolle. Det samme gjelder handelspolitikken. OECD har tilrådd en akselerering av tollnedbyggingen i samsvar med Kennedy-runden. Tiden bør også nå være inne til å ta sikte på en gradvis gjennomføring av en fullstendig avvikling av industritollsatsene i alle industrilandene som en naturlig målsetting for 1970-årene. OECD understreker også sterkt behovet for en aktiv arbeidsmarkedspolitik. Statens egen prispolitikk, kontrollen med kostnadsutviklingen og en riktig prioritering i den offentlige bruk av varer og tjenester er av stor betydning.

En bør regne med at de mer energiske tiltakene mot prisstigningen, som mange land nå setter inn, etter hvert vil føre til resultater. En kan derfor ikke regne med at det «in-

ternasjonale spillerommet» for en sterk pris- og kostnadsøkning i Norge vil være så stort som det var i fjor. Risikoen for å «prise seg ut av markedene» kan på nytt bli reell. Men i alle fall bør en følge OECD's oppfordring til alle medlemsland om å akseptere en primær plikt til å gjøre sitt beste. «Tanken om så vidt å forsøke ikke å gjøre det verre enn andre land, er høyst farlig», heter det her. Det burde ikke være noe urimelig siktemål for et land som Norge å komme tilbake til det tempo i prisstigningen på vel 3% som vi hadde både i 1968 og 1969.

3. *Inntekts- og prispolitikken i Norge.*

Prisutviklingen i Norge i 1970 hadde et helt annet preg enn de foregående årene. Dette er altså ikke noe særtrekk for vårt land. Den prisstigningen som går ut over den direkte virkningen av innføringen av merverdiavgift og avgiftsøkningene i desember, var ca. 6%, om en regner stigningen i løpet av året. Det var omtrent på linje med de aller fleste andre europeiske landene. Spredningen fra land til land har nemlig vært uvanlig liten i denne prisstigningsperioden. Når innførselsprisene stiger med 8% og utførselsprisene med 9%, kan et land med en åpen økonomi og faste valutakurser som Norge ikke unngå en betydelig prisstigning.

Dette hindrer likevel ikke at vi har grunn til å spørre om vi ikke kunne gjort det bedre selv på denne bakgrunn. Det første spørsmålet er her om etterspørselspolitikken var stram nok. Det kan neppe være tvil om at prisstigningsproblemet i Norge i fjor hadde vært lettere å håndtere om en hadde hatt en strammere finanspolitikk. Svekkelsen av finanspolitikken på toppen av en internasjonal

høykonjunktur kunne ikke fullt ut kompenseres ved en strammere kredittpolitikk. Særlig må omfanget av lønnsglidningen antas å være blitt påvirket uheldig av etterspørselsutviklingen.

Finanspolitikken var som kjent nøye knyttet til den store skatteomleggingen. Bedømt i ettertid var tidspunktet for omleggingen lite heldig. En undersøkelse som OECD gjorde i 1969 når det gjaldt erfaringene fra en rekke land som enten innførte eller økte merverdiavgift, viste at i de tilfelle der dette skjedde i en situasjon med press i økonomien, fikk en lett en noe høyere prisstigning enn selve skatteøkningen tilsa. Der skattesystemet ble omlagt i perioder med slakere økonomi og uten etterspørselspress, ble derimot prisstigningen begrenset til den direkte virkningen av merverdiavgiften.

Lønns- og prisoppgjøret i fjor gav høyere tillegg enn tidligere uten at det var noe grunnlag for å regne med høyere produktivitetstigning. Dette måtte føre til større prisvirkninger enn ved tidligere oppgjør. Det synes likevel å være sterke grunner til å tro at den typen av samordnete lønns- og inntektsoppgjør som vi har her i Norge, byr på viktige fordeler. Aukrust-utvalgets arbeid har i vesentlig grad bidratt til dette. Men i en situasjon med en internasjonal høykonjunktur, sterk øking i utførsels- og innførselsprisene og et indre etterspørselspress, blir naturlig nok arbeidsgivernes motiver for å bremse lønnstilleggene vesentlig svekket.

I siste omgang står vi her overfor et spørsmål som like mye er av politisk og sosial som av økonomisk karakter. Det vil bli vanskelig å kunne kontrollere prisstigningen hvis alle de store organisasjonene som forhandler på arbeidsmarkedet og om inntektsoppgjørene ellers, fullt ut utnytter sin markedsmessige

posisjon i en høykonjunktur. Hvis de skal moderere sine krav, er det naturlig at de krever det samme av andre grupper som også står i en sterk markedsmessig posisjon. Det er forståelig at partene stiller visse vilkår med omsyn til myndighetenes handlesett. Men staten på sin side må kunne bevare en rimelig grad av handlefrihet i den økonomiske politikken med sikte på å rette opp mulige uheldige virkninger av et lønns- og inntektsoppgjør eller av endrete økonomiske forhold ellers, f. eks. i utenriksøkonomien.

De enkelte lønnstakergruppene er naturlig nok interessert både i sin egen relative plass i «lønnshierarkiet» – og hvilken gruppe er ikke misfornøyd med den – og i hele inntektsfordelingen i samfunnet. Erfaringen synes å tyde på at jo sterkere forsøk som gjøres på å rette opp lavlønsgruppens relative stilling ved tariffrevisjonene, jo sterkere blir også lønnsglidningen som gjenoppretter den tidligere relative lønnsstruktur. Noe liknende gjelder også for andre inntektsarter.

Vi har i Norge en jevnere inntektsfordeling enn i de fleste andre – antakelig i alle andre – vestlige industriland. Det gir vesentlige fordeler i den praktiske håndteringen av lønns- og inntektsproblemene. Men samtidig blir kunnskaper og erfaringer i flere og flere yrker «internasjonalisert». Kampen om plassen i lønnshierarkiet blir vurdert ikke bare i nasjonal, men også i internasjonal målestokk. Det skaper uunngåelig vanskelige spenningsforhold.

Dersom tempoet i prisstigningen ikke blir redusert, vil det kunne få alvorlige konsekvenser, selv om heller ikke andre land klarer å løse problemet, og selv om en av den grunn unngår en situasjon der norske eksportvarer «priser seg ut av markedene». En vil kunne få fortsatt sterke forskyvninger i inntekts-

fordelingen mellom ulike grupper, fordi det alltid er noen inntekter som stiger svakere enn gjennomsnittet eller ikke stiger i det hele tatt. Konsekvensen for formuesfordelingen er kanskje i lengden enda alvorligere på grunn av de store prisvinster som tilfaller eiere av fast eiendom og andre realverdier og debitorer på bekostning av dem som eier pengefordringer. En fortsatt prisstigning i det tempoet en har hatt i Norge og utlandet det siste året, vil også i lengden lett føre til en feilallokering av de økonomiske ressurser, fordi sammensetningen av investeringene i stadig høyere grad vil bli bestemt av forsøk på å oppnå fordelene gjennom prisstigningen.

Arbeidsmarkeds- og distriktpolitikken spiller ikke minst her i Norge en viktig rolle for løsningen av lønns- og prisproblemene. Selv i perioder med «overfull» sysselsetting finnes det mange distrikter i landet der det er lite eller intet press på arbeidsmarkedet. Kan vi styre den økonomiske veksten til disse områdene, løser vi både et sosialt og regionalt problem på den ene siden og et økonomisk stabiliserings- og vekstproblem på den andre siden. Tiltak for å lette en større sysselsetting av kvinnelig arbeidskraft, f. eks. gjennom deltidsarbeid osv., virker i samme retning.

Direkte priskontroll kan ha en oppgave å fylle i en overgangstid der det gjelder å skape ro om prisutviklingen til den økonomiske politikken har fått tid til å virke. Også ellers har den en oppgave, f. eks. i de tilfelle der karteller og monopoler og storbedrifter ellers avgjør prissettingen. En liberal importpolitikk både når det gjelder gjenværende toll og kvantitative restriksjoner, kan virke i samme retning, særlig dersom OECD's tilråding om en internasjonal aksjon på dette området skulle bli fulgt opp.

4. *Finanspolitikken.*

I hele etterkrigstiden fram til og med 1969 har den norske finanspolitikken vært heller stram, jevnført med de fleste andre land. Det har ført til høy offentlig og samlet sparing. Den private sparingen i Norge har ikke skilt seg mye ut fra andre land. Den stramme finanspolitikken har muliggjort en noe romligere kredittpolitikk enn en ellers kunne hatt både når det gjelder forretningsbanker og sparebanker og i statsbanksektoren, særlig Husbanken. Og den har i det hele gjort det mulig å unngå for sterkt press i økonomien.

Her skjedde det et skifte i fjor. Statsbudsjettet for 1970 var preget av den store skatteomleggingen. Den førte dels til en såkalt faseforskyvning på grunn av overgang til nye betalingsterminer ved innføringen av merverdiavgift og en ekstra engangs likviditetstilførsel. Men dels var det også, selv bortsett fra dette, et svakere budsjett, som økte etterspørselen og medvirket til de pressproblemene som preget norsk økonomi i fjor.

På denne bakgrunnen var en tilstramming av den økonomiske politikken nødvendig. Det nye statsbudsjettet har sammen med den stramme kredittpolitikken en betydelig kontraktiv effekt. Det kan likevel spørres om tilstrammingen i det opprinnelige budsjettet var kraftig nok i den nåværende press-situasjon, blant annet på grunn av de etterspørselsstimulerende virkningene som en sterk øking av de offentlige investeringene har. Men vedtakene om å utsette deler av statens investeringer og de statsbankfinansierte investeringene har i så måte bedret situasjonen i vesentlig grad.

Trass i at statsbudsjettet for i år fører med seg en utgiftsøking på 14%, vil høyere avgifter og automatisk inntektsøking gi et over-

skott før lånetransaksjoner på 125 mill. kroner i det salderte budsjett mot et underskott på 1 350 mill. kroner i fjor. Statsregnskapet for 1970 ventes likevel å vise et mindre underskott enn etter det vedtatte budsjettet, anslagsvis 750 mill. kroner. Det samlede finansieringsbehovet går ned fra vel 4 milliarder kroner til vel 3 milliarder kroner, men ligger likevel vesentlig høyere enn i slutten av 1960-årene på grunn av den sterke utlånsøkingen i statsbankene. Også premiene til folketrygden er satt opp for å dekke økte stønader som Stortinget har vedtatt, og for å komme tilbake til et fondsopplegg av størrelse noenlunde i samsvar med de planene som ble lagt opp.

Selv om en ser bort fra faseforskyvningene, blir det en samlet styrking i statens og trygdenes inntektsbalanse på om lag 1,4 milliarder kroner. Inntektsoverskottet for statens samlede virksomhet vil da utgjøre om lag 1,9% av bruttonasjonalproduktet, mot et underskott på 0,2% i fjor. Forholdstallet i år vil bli omtrent som i slutten av 1960-årene. Med det vil en altså komme tilbake til den tradisjonelt stramme finanspolitikken i Norge.

At dette er sterkt ønskelig i den nåværende konjunktursituasjon, kan det ikke være tvil om. Men det er naturlig nok politisk meningsforskjell om *hvilke* skatter og avgifter som bør forandres.

Tar en omsyn både til statens og kommunenes skatteinntekter og til inntektsoverføringene gjennom trygde- og pensjonspremier, kommer en til at disse inntektene i prosent av bruttonasjonalproduktet vil stige fra 34½% i fjor til over 38% i år. Det er en meget kraftig øking også jevnført med tidligere år. I midten av 1960-årene tok det offentlige 31% av bruttonasjonalproduktet i

skatter og trygdepremier. Tempoet i økingen av de samlede offentlige utgiftene siden den gang har vært raskere enn i noen tidligere periode av vår økonomiske historie. En av de viktigste årsakene til dette er inntektsoverføringene til etterliggende grupper og landsdeler. Det offentliges egne kjøp av varer og tjenester økte ikke like sterkt i denne perioden, bare fra 17 til 18½%.

Denne utviklingen understreker også klart behovet for en realistisk prioritering av de ulike offentlige oppgavene. Vi kan f. eks. ikke uten videre legge de nye store miljøvernoppgavene på toppen av annet. Noe må vike.

To hovedproblemer bør her trekkes fram. Det viktigste midlet til å øke statens inntekter er ulike former for avgifter og indirekte skatter. De trekker inn kjøpekraft. Men de har også det til felles at de øker kostnadene. Selv om en på denne måten demper etterspørselspresset, kan slike tiltak på den andre siden forsterke «cost-push»-problemet. Dette gamle dilemmaet har atskillig aktualitet i dagens situasjon.

Et annet aspekt er selve den samlede størrelsen av overføringene gjennom trygdesystemet og andre stønader. Gjennom trygdesystemet overføres sterkt økende beløp fra den yrkesaktive befolkningen til de eldre og andre grupper utenfor arbeidslivet. I fjor utgjorde det samlede inntektsbeløpet i sosialtrygden anslagsvis 10,3 milliarder kroner. Det dekkes vesentlig gjennom avgifter på arbeidsgivere og arbeidstakere. De økonomiske virkningene av slike avgifter kan, uansett hvem som i første hånd betaler dem, sidestilles med virkningene av en lønnskatt. Dersom det totale omfanget av disse overføringene øker for sterkt eller for raskt i forhold til den reduksjon av veksttakten i sin disponible real-

inntekt som de sysselsatte er villige til å godta, vil en risikere alvorlige spenningsforhold på andre områder i økonomien.

5. Kredittpolitikken.

Året 1970 stilte kredittpolitikken overfor uvanlig store oppgaver på grunn av overgangen til det nye skattesystemet og den svake finanspolitikken en hadde i fjor. Likviditetstilførselen fra staten ble særlig stor, og staten fikk et langt større finansieringsbehov enn tidligere.

En trinnvis øking i likviditetsreservekravene tok primært sikte på å holde utlånsøkingen i forretningsbankene innen de rammer som var trukket opp i nasjonalbudsjettet. I løpet av ett år ble likviditetsreservekravene i forretningsbankene i fem trinn hevet til de nå utgjør 16% for banker med over 1 000 mill. kroner i forvaltningskapital og 15% for de øvrige bankene. Dessuten ble forretningsbankene og sparebankene på vårparten i fjor pålagt midlertidige primærreserverkrav.

Utlånene fra forretningsbankene økte likevel vesentlig sterkere enn forutsatt og lå i september an til en oppgang på nær 1 600 mill. kroner mot forutsatt 1 100 mill. kroner i det opprinnelige nasjonalbudsjettet. Det ble derfor nødvendig å ta i bruk § 8 i kredittloven om tilleggsreserver på utlånsøkingen med sikte på gradvis å bringe den ned til et forutsatt nivå på 8% over fjorårstallet.

Tilleggsreservekravene representerer et særlig effektivt kredittpolitisk virkemiddel. Ved at et beløp som svarer til 50% av overskytende utlånsøking bindes i form av rentefrie folioinnskott i Norges Bank, blir en slik utlånsøking særlig kostbar for bankene. Men midlet kan vanskelig brukes i lengre tid. Det fryser fast utlånsnivået mellom de enkelte

bankene. Det kan også skape vansker for distriktsbanker i landsdeler der en større utlånsøking har vært nødvendig på grunn av særlige næringsøkonomiske forhold. Norges Bank har for sitt vedkommende denne gang, som sist midlet ble tatt i bruk, vært innstilt på å hjelpe til med løsningen av slike problemer.

Økingen av likviditetsreservekravene hadde også den virkningen å kanalisere midler til stats- og statsgaranterte obligasjoner. Som nevnt var det innenlandske lånebehovet særlig stort i fjor. Samlet netto lånebehov på det innenlandske obligasjonsmarkedet økte fra 2,5 milliarder kroner i 1969 til 4,1 milliarder kroner i fjor.

Hovedformålet med bruken av likviditetsreservebestemmelsene i kredittlovens §§ 4–6 er imidlertid å regulere bankenes utlånsøking. I den utstrekning det er nødvendig å ta i bruk kredittlovens bestemmelser for å sikre avsetningen av obligasjoner, bør en nytte plasseringsbestemmelsene i kredittlovens § 9. Utformingen av denne paragrafen har imidlertid i praksis vist seg lite hensiktsmessig. Norges Bank har derfor foreslått for Finansdepartementet en ny utforming som vil gjøre den bedre skikket for dette formålet.

Utlånsøkingen i forretningsbankene og sparebankene representerer til sammen knapt en fjerdepart av den samlede kreditttilførselen. Også de viktigste delene av den øvrige kreditttilførselen er imidlertid underlagt kontroll i ulike former. Emisjonene over obligasjonsmarkedet – de såkalte § 15-lånene – er underkastet en nøye regulering for å sikre at de holder seg innen rammen av de fastslåtte kvoter. Når det gjelder industrilån, kan det nok spørres om tilførselen til denne viktige sektor er tilstrekkelig.

En viss elasticitet gir det forhold at aksje-

emisjoner ikke er gjenstand for direkte reguleringer. Her har det vært en sterk øking, blant annet på grunn av at denne formen for kapitaltilførsel nå er mer skattemessig likestilt med nye låneopptak fra bedriftenes side og på grunn av det livligere aksjemarked som har utviklet seg i Norge. Økingen i denne sektor kan nok skape problemer, men fordelene synes å måtte veie tyngre, blant annet fordi en på den måten kan oppnå en ofte påkrevd øking av egenkapitalen i norske bedrifter.

Kapitaltilgangen fra utlandet reguleres også med sikte på å holde den under taket, og det var et ledd i desembertiltakene å gjennomføre denne reguleringen med enda større styrke enn tidligere.

Når det gjelder de private finansieringsselskapenes utlån, viste de tendenser til sterk oppgang i fjor. Det ble derfor nødvendig å nytte kredittloven til å sette et tak også på utlånene fra disse institusjonene. Statsbankenes tilsagnsbudsjetter blir godkjent av Stortinget i samband med behandlingen av nasjonalbudsjettet. Også her forutsatte altså desember-tiltakene en lavere takt i innvilgningene av nye lån i den første delen av året.

Alle de viktigste hovedformene for kreditttilførsel er dermed regulert på ulike måter. At den totale kreditttilgangen heller er i overkant av hva den burde være, er presset i norsk økonomi i seg selv et bevis for. De enkelte grupper, næringer og bedrifter synes alle å ha en tendens til å resonnerer slik at nettopp deres aktivitet ikke bidrar til presset. I de distriktene der det ennå finnes ledig arbeidskraft og produksjonskapasitet, kan det også være relevant. Men stort sett er alle økonomiske ressurser fullt utnyttet. Når det gjelder bankenes utlån, synes blant annet den meget sterke oppgangen i lagerbeholdningene – den var på over 2,2 milliarder kroner i fjor mot

under 0,5 milliarder året før – ikke å tyde på at kreditttilgangen har vært utilstrekkelig.

Det spørsmålet kan nok stilles: *Prioriterer* vi kreditttilførselen i ulike former på optimalt vis? Lønnsomheten både privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk er viktigere enn formell sikkerhet. Det bør her presiseres at i norsk økonomi er store deler av virksomheten sterkt *risikobetont*. Det bringer en usikkerhetsfaktor inn i lønnsomhetskalkylene. Det vil alltid være et skjønsspørsmål hvor stor vekt usikkerheten skal tillegges. De konkurranseutsatte næringene er av avgjørende betydning både for veksten i norsk økonomi og for løsningen av de langsiktige betalingsbalanseproblemene. Det må derfor satses tilstrekkelig i disse næringene. Det vil være betenkelig dersom en for stor del av kreditten allokteres på områder som betyr at en velger tryggheten, f. eks. i nye forretningsentra eller bompengeprojekter eller i servicevirksomhet framfor de konkurranseutsatte næringene.

Statens og andre låntakeres netto opplåning på det norske obligasjonsmarkedet synker i følge nasjonalbudsjettet fra 4,1 milliarder kroner i fjor til 3,6 milliarder kroner i år. Av det reduserte beløp dekker økt fondsopplegg i folketrygden nesten dobbelt så mye som i fjor eller bortimot 1 milliard kroner. En burde derfor kunne regne med at situasjonen på kredittmarkedet i år vil bli lettere enn i fjor. Også på denne måten viser fordelene ved den strammere finanspolitikken seg.

I vårt land som i andre land må det i siste instans være myndighetenes ansvar å fastlegge de totale rammer for den kreditteksponering som kan godtas. Når rammene er fastlagt, har myndighetene i kredittlovens bestemmelser et omfattende register av virkemidler til styring av kredittstrømmene.

Likevel foreligger det her vanskelige prob-

lemer. Gjennom låneordningen i Norges Bank har bankene en betydelig fleksibilitet når det gjelder å skaffe seg likvider. En ny ordning, som er drøftet med bankene og satt ut i livet fra 1. januar i år, tar sikte på å oppnå visse begrensninger i utnyttningen av denne låneadgangen. En annen viktig faktor er forretningsbankenes muligheter for å ta opp lån i utlandet. Her er det satt en ramme. Likevel har bankene både gjennom lån i Norges Bank og i utlandet store muligheter for likviditetstilpassing. Framfor alt gjør eksistensen av disse ordningene det mulig for dem å klare seg med mindre likviditet enn de ellers ville måttet ha. Selve vurderingen av behovet for likvider skifter også av andre grunner over tiden og med den aktuelle økonomiske situasjon. Erfaringene i fjor viste tydelig at det ikke finnes noen klar og entydig relasjon mellom likviditet og utlånsvolum.

Det er derfor påkrevd at bankene på sin side er villige til å «spille med» ved å tillegge de målsettingene som regjeringen har foreslått og Stortinget har godkjent, stor vekt i sine disposisjoner. Også de har et direkte ansvar på dette området. Et aktivt samarbeid med bankene trenges også dersom en skal kunne influere på kredittallokeringen i ulike former i situasjoner og på områder der det er påkrevd. De to nye samarbeidsorganene som er opprettet – Det kredittpolitiske råd og Den kredittpolitiske samarbeidskomité – muliggjør et slikt samråd. De har fått en god start, og det er å håpe at dette samarbeidet kan utbygges videre. Selv om myndighetene og bankene har hvert sitt ansvarsområde, virker de vedtak de treffer, inn på hverandres områder og inn på hele samfunnsøkonomien. Ingen av partene kan operere i «vanntette skott», men må samarbeide om løsningen av aktuelle økonomiske oppgaver. Vilåårene og

mulighetene for et slikt samarbeid synes å være gode.

Det internasjonale kortsiktige rentenivået har nå i lengre tid vært markert fallende. For flere aktuelle kortsiktige utlåns- og plasseringsformer er rentenivået i Norge i dag høyere enn i utlandet, og på enkelte punkter er en nedadgående justering aktuell også i Norge. Et av hovedformålene med renteøkningen høsten 1969 var å sikre et relativt høyere rentenivå for obligasjonslån og pantelån i forhold til kortsiktige utlånsformer. Denne målsettingen, som det var enighet om mellom myndighetene og bankene, har fortsatt sin gyldighet.

Spareraten i Norge er høy målt med internasjonale mål. Men utbyggingen av næringslivet er også sterkt kapitalkrevende, særlig med den struktur de mest lovende vekstområdene i norsk økonomi har. Det er derfor sterkt ønskelig at sparingen kan holdes oppe på sitt høye nivå. Like ønskelig er det at en størst mulig del kan ta formen av finansiell sparing, som via kapitalmarkedet kan føres til de nye vekstområdene. Det gjelder både for den personlige sparingen og bedriftssparingen. Det bør ikke være noen automatisk sak for bedrifter med god fortjeneste å pløye den tilbake i investeringer på samme produktjonsområde. Lønnsomheten av nyinvesteringer i egen bedrift bør veies nøye mot avkastningen på kapitalmarkedet, der midlene kan føres til andre bedrifter med kanskje bedre utsikter. Men det må også innrømmes at finanssparingen står overfor vansker i en situasjon der prisforventningene og delvis skatte-reglene ofte stimulerer til nye realinvesteringer og låneopptak.

6. Norges betalingsbalanse.

Driftsregnskapet overfor utlandet for i fjor viste etter foreløpige tall en «forverring» på

2,3 milliarder kroner fra et overskott i 1969 på 960 mill. kroner til et underskott i fjor på 1 305 mill. kroner. Men disse tallene forteller alene ikke stort. I 1969 var det en netto utførsel av skip (eksklusive utførsel av nybygde skip, som bør regnes med under vareutførsel) på 230 mill. kroner og i fjor en netto innførsel på 1 600 mill. kroner. Denne forskyvning utgjør altså over 1,8 milliarder kroner og forklarer alene over fire femteparter av forandringen i den samlede driftsbalansen. Og selv om innførselen av nye skip statistisk regnes som en utgiftspost, blir Norge naturligvis ikke fattigere, men rikere når det innføres skip som er kontrahert til atskillig lavere priser enn de som nå gjelder ved nykontraheringer, som i stor utstrekning er finansiert på fordelaktige kredittvilkår utenfra og som går inn på lønnsomme certepartier.

Trass i «forverringen» i driftsregnskapet på 2,3 milliarder kroner, steg Norges nettosparing i prosent av landets disponible inntekt fra 16,4% i 1969 til 18,6% i fjor. Jevnføringer med andre land, der en har tall for bruttosparingen fram til og med 1968, viser en sparerate i Norge på samme nivå som i Sveits og Nederland, men høyere – til dels langt høyere – enn i de andre europeiske industriland og Sambandsstatene.

Utviklingen av selve varebyttet er særlig viktig for vurderingen av betalingsbalansen. Utførselsverdien (inklusive nye skip) økte med 17% eller 2,4 milliarder kroner fra året før. Denne meget kraftige oppgangen skyldtes både økt volum og høyere priser. Den indiserer tydelig at Norge har fått minst sin fulle del av oppgangen i verdenshandelen, som i fjor utgjorde 15 à 16% i verdi for industrilandene i OECD. Den viser også at konkurranseevnen for Norges utførselsnæringer er godt opprettholdt, selv om det naturligvis

alltid vil være slik at individuelle bransjer eller enkeltbedrifter står overfor vanskelige problemer i så måte.

Men vareinnførselen økte sterkere både prosentvis og absolutt. Oppgangen fra 1969 til 1970 var på 21% eller ca. 4,1 milliarder kroner. Dette reflekterer i første rekke den sterkt økte etterspørselen innenlands til forbruk og investeringer og til økt lagerhold.

Underskottet i varebyttet økte altså med knapt 1,8 milliarder kroner. Men samtidig steg netto fraktinntektene fra handelsflåten fra 6 til 7,4 milliarder kroner. Det betyr at oppgangen i netto fraktinntektene dekket nær fire femteparter av den sterke økingen i innførseloverskottet. Bedringen på fraktmarkedene har vært av avgjørende betydning for den tilfredsstillende betalingsbalansen i fjor. På grunn av omfattende langsiktige certepartier inngått til det meget gode fraktnivå en hadde særlig i annet halvår i fjor, kan en regne med at nettofraktene vil holde seg på et høyt nivå i år og langt ut i neste år selv om det skulle bli et sterkere internasjonalt fraktfall.

Når det gjelder varebyttet, spilte det sterkt økte lagerholdet en stor rolle. Her ligger det en viktig reserve som en må ta omsyn til når en vil vurdere utviklingen av varebalansen overfor utlandet. En stram finans- og kredittpolitikk burde gjøre det mulig gradvis å trimme disse lagrene noe. Svakere pristen denser på råstoffmarkedene burde også virke med til å redusere bedriftenes ønsker om å holde store lagre.

For 1971 regner nasjonalbudsjettet med et underskott på driftsregnskapet på 2,1 milliarder kroner. Av underskottet forutsettes 0,5 milliarder kroner dekket gjennom skipsfartens netto opplåning i utlandet, mens det øv-

rige brutto kapitalimportbehov utgjør 1,9 milliarder kroner.

Et driftsunderskott på 2,1 milliarder kroner som vesentlig dekkes gjennom kapitalimport, må anses fullt forsvarlig når denne import ikke vil motsvare mer enn 14% eller en sjuendepart av de samlede netto realinvesteringene på 15 milliarder kroner. De øvrige 86% av netto realinvesteringene ventes dekket gjennom landets egen sparing. Med den konkurransevne som norsk skipsfart og norske eksportnæringer har i utlandet, vil gjeldstjenesten på nettoopplåningen ikke medføre noen urimelig belastning som hindrer den økonomiske handlefriheten.

Kapitaltilførselen utenfra fører naturligvis til en likviditetstilgang som isolert sett betyr et økt press i vår indre økonomi. Men dette må en ta hånd om ved en tilsvarende regulering av den likviditetstilførsel i andre former som i alle tilfelle vil bli nødvendig. De investeringene som utenlandslånene finansierer, øker etterspørselen. Men valutatilgangen muliggjør samtidig større tilgang av realkapital til å møte den økte etterspørselen med. Det er imidlertid meget viktig å påse at den utenlandske opplåningen så vidt mulig har langsiktig karakter, slik at en ikke senere risikerer uheldige valutamessige og likviditetsmessige virkninger ved at kredittene blir trukket tilbake.

7. Valutapolitikken.

I løpet av 1970 økte de offisielle gull- og valutabeholdningene med 719 mill. kroner. De samlede gull- og valutabeholdningene regnet netto (valutalikviditeten) steg litt mer, nemlig med 724 mill. kroner.

Størrelsen av Norges valutareserver økte betydelig i 1960-årene. Denne utviklingen har gitt oss en større internasjonal handlefrihet enn før ved utformingen av vår egen økonomiske politikk. Denne større handlefriheten er vel verd den «prisen» som det kan sies å innebære når et land opptar langsiktige lån i utlandet til noe høyere rente enn valutareservene kan plasseres til på kort sikt. Skulle en få et internasjonalt konjunkturtilbakeslag, ville det være forsvarlig å bruke av reservene for å muliggjøre en norsk motkonjunkturpolitikk og dermed en større realøkonomisk vekst enn vi ville kunne hatt dersom små valutareserver hadde tvunget oss til å følge med i utviklingen ute, slik en f. eks. til en viss grad følte at en måtte gjøre under det internasjonale tilbakeslaget i 1958.

Situasjonen i dag er imidlertid en helt annen. Under de nåværende økonomiske forhold kan det ikke være forsvarlig å basere seg på noen nevneverdig reduksjon av valutareservene. Det er heller ikke så at de er særlig store målt med internasjonale mål. I forhold til omfanget av vare- og tjenestebytting med utlandet har de aller fleste industriland atskillig høyere offisielle reserver enn Norge. Reservene er nok forholdsvis lavere i Storbritannia og våre nordiske naboland, men disse landene har hatt valutaproblemer de senere årene. Behovet for valutareserver må måles ut fra det behovet som vil kunne oppstå i perioder med sterke påkjenninger, som nok kan være lite sannsynlige, men som dog er fullt tenkelige for et land med en så utadvendt økonomi som Norge. Oppstår det først usikkerhet omkring et lands utenriksøkonomi, kan det lett føre til en betydelig utgang blant annet av liberaliserte kortsiktige kreditter. Erfaringen viser også at terminmarkedet for valuta i så fall lett vender seg mot vedkom-

mende land. Alle våre nordiske naboland har opplevd dette. Ja, faktisk står Norge alene blant industrilandene i OECD om ikke å ha opplevd noen spekulative kapitalbevegelser verken inngående eller utgående i løpet av det siste tiåret. Med tilstrekkelige valuta-reserver i tillegg til de sterkt utvidete internasjonale kredittmulighetene som står til rådighet, vil en ha gode muligheter for å møte en eventuell kortsiktig påkjenning, skape ro og skaffe tid til at den økonomiske politikken får virke.

Norge har plassert praktisk talt alle sine offisielle reserver i valuta, overveiende US dollar. Bare 3 à 4% er plassert i gull. Dette er internasjonalt et rekordmessig lavt tall. Men det har gitt store fordeler, framfor alt gjennom betydelige renteinntekter.

Det er størrelsen av de offisielle reservene som teller ved utlandets vurdering av norsk utenriksøkonomi. De private reservene lå i hele fjoråret på et uvanlig høyt nivå. Storparten av beløpet motsvares av skipsrederienes valutabeholdninger på omkring 3 milliarder kroner. Også skadeforsikringsselskapenes valutabeholdninger på omkring 0,7 milliarder kroner er en viktig post. Med det sterke fallet i det internasjonale rentenivået kan en nå konstatere større interesse for å trekke en del av de private reservene hjem.

Når det gjelder kurspolitikken, har Norge, som de fleste andre europeiske land, gjennom Den europeiske valutaavtalen forpliktet seg til å holde kurssvingningene innenfor et intervall på $\frac{3}{4}$ % over og under pari kurs overfor dollar. Norge har imidlertid utnyttet denne marginen bare i meget beskjeden grad og har holdt en mer stabil dollarkurs enn de aller fleste andre europeiske land. I den senere tiden er denne politikken blitt gjennomført på en litt mer fleksibel måte enn tidligere, uten

at en dermed har tatt sikte på å bryte med den kurspolitikken som hittil har vært fulgt.

8. Mellomfolkelige betalingsforhold.

Etter kursforandringene for franske francs og tyske mark høsten 1969 har det vært relativt rolige forhold på de internasjonale valutamarke-dene. Forventninger om ytterligere kursforandringer i hvert fall i noenlunde nær framtid har vært svakere enn på lenge.

Medvirkende til den økte stabiliteten er også store framsteg i det mellomfolkelige økonomiske samarbeidet på dette området. Gjennom mange år har en fryktet en internasjonal likviditetskrise. Tilgangen på nyutvunnet gull utover det som trenges til industrielle og tekniske formål, har vært altfor liten til å fylle gullet tidligere rolle på dette området. Den viktigste kilden til økt internasjonal likviditet har vært dollar. Men det har vært en stigende motvilje hos de kontinental-europeiske landene mot å legge opp dollar i sine valutaeserver, fordi det på en måte kan sies å representere en slags kreditt til Sambandsstatene.

På denne bakgrunnen må det ses som en epokegjørende nyvinning når medlemslandene i Det internasjonale valutafondet i fjor kunne sette ut i livet ordningen med såkalte særlige trekkrettigheter – SDR. Det vil si at det nå for første gang er skapt nye internasjonale betalingsenheter på liknende måte som sentralbanken i et land kan skape penger. Norge fikk f. eks. på denne måten i fjor 180 mill. kroner og har i år fått 183 mill. kroner i slike særlige trekkrettigheter uten noen motytelse fra vår side. Trenger vi dem, kan vi bruke dem til å dekke underskott på betalingsbalansen. Slik har jo ikke situasjonen

vært. Norge har isteden tatt imot ytterligere et mindre beløp i særlige trekkrettigheter fra andre land som oppgjør overfor oss.

I tillegg til dette kommer så et annet framskritt, nemlig vedtaket om å øke kvotene i Det internasjonale valutafondet med vel 35%. Det betyr at det er blitt skapt økte lånemuligheter på til sammen opptil 7½ milliarder dollar. For Norges vedkommende økte vår kvote fra 1 070 til 1 714 mill. kroner siste høst. Fjerdeparten av dette eller 430 mill. kroner er betalt i gull. Men Norge har dessuten stilt nær 420 mill. norske kroner til rådighet for andre medlemsland de siste årene. Det samlede beløp som vi kan trekke automatisk, utgjør derfor 850 mill. kroner.

I tillegg til disse nyskapede reservene og de økte kredittmulighetene i Valutafondet kommer de såkalte swap-ordningene mellom sentralbankene. Norge deltar i en avtale om dette med Federal Reserve Bank i New York, som gir kortsiktige trekkmuligheter på opptil 1 430 mill. kroner, og i avtalen mellom de nordiske sentralbankene, som gir tilsvarende muligheter på inntil 276 mill. kroner.

Like viktig er imidlertid den sterke veksten i euro-dollarmarkedet. Dette markedet virker som en slags støtpute som gjør det mulig for land med underskott på betalingsbalansen å innføre kortsiktig kapital, og for land med overskott å plassere økte tilganger der. Også det langsiktige euro-obligasjonsmarkedet har etter hvert fått et sterkt økende omfang og har blitt en viktig kilde for langsiktig kapitalimport for de land som har behov for slik kapitaltilførsel.

De økende internasjonale kapitalbevegelsene har stilt de enkelte land overfor vanskelige styringsproblemer. Kapitaltilgang utenfra kan f. eks. lett nøytralisere virkningene

av en restriktiv kredittpolitikk. Er det tale om kortsiktig kapitalinngang, kan det land som mottar den, risikere en senere utgang med valutaproblemer til følge. Vi har her i Norge et reguleringsystem som i betydelig grad sikrer oss mot slike uønskete virkninger av internasjonale kapitalbevegelser. Men også her er kortsiktige kommersielle kreditter fullt liberalisert, og også slike kreditter kan ta et omfang som skaper store problemer både for kredittpolitikken og valutapolitikken.

I de siste månedene har det vært en omfattende internasjonal kapitaltilstrømming særlig til Vest-Tyskland og også til Storbritannia. Storparten av denne kapitaltilgangen kommer fra USA. Så lenge samordningen av de enkelte lands økonomiske politikk ikke er kommet enda lenger enn den har, vil en alltid få spenningsforhold mellom de nasjonale økonomier, som blant annet gir seg uttrykk i store kapitalbevegelser mellom landene.

De siste årene har det foregått et livlig ordskifte om større fleksibilitet når det gjelder fastsettingen av de enkelte lands valutakurser. Det internasjonale valutafondet har ledet et omfattende utredningsarbeid på dette området, som også var blant hovedemnene på Fondets årsmøte i København i fjor høst. Det synes nå klart at det her ikke vil bli tale om fundamentale endringer i nær framtid. Hovedproblemet på valutakursområdet har vært at enkelte land har utsatt for lenge å gjennomføre kursforandringer opp eller ned som etter hvert var blitt nødvendige. Prestisjemessige og politiske grunner spiller her en viktig rolle. Men også økonomisk har det, under de forholdene som rår etter krigen, vist seg at det ikke alltid lønner seg å nedskrive, fordi den indre pris- og lønnsstigningen raskt «spiser opp» de konkurransemessige fordelene, og fordi byttevilkårene forverres når

en må gi mer av sine egne varer i bytte for andre lands varer. Også i land som bør oppskrive, er det ofte uvilje. En grunn til det er at en oppskrivning vil ramme næringslivets fortjeneste, fordi eksportprisene etter oppskrivningen vil bringe inn mindre, uttrykt i vedkommende lands valuta.

Et hovedproblem ved forslagene om større spillerom for kursforandringer er at de kan føre til internasjonal spekulasjon med store kapitalbevegelser til følge. De kan også skape vansker for lønnsforhandlinger og for den indre pris- og kostnadsstabiliteten.

Det internasjonale valutasystemet som vi har hatt etter den andre verdenskrigen, har ført med seg store fordeler for Norge. Med vår utadvendte økonomi og sterke avhengighet av ekspansjon i verdenshandelen og verdensøkonomien og av mulighetene for kapitalimport har vi ikke hatt noen grunn til å klage over for stor utgang av dollar fra USA. Tvert imot har vi dratt stor nytte av den utviklingen av det internasjonale kapitalmarkedet som har fulgt med denne utgangen. Det er nok så at det ikke ser ut som et særlig logisk velgrunnet system å knytte tilgangen på internasjonal likviditet i så høy grad til betalingsunderskottet i det viktigste reservevalutalandet. Men med den utbyggingen systemet har fått, har det faktisk virket meget godt og muliggjort en kontinuerlig og sterk økonomisk vekst med bare få og svake konjunkturtilbakeslag i etterkrigstiden. I dette klima har også norsk utenriksøkonomi trives godt. Det er i det hele naturlig fra vår side å vise atskillig tilbakeholdenhet når det gjelder å støtte forslag om vidtgående endringer av dette systemet.

En annen sak er at bedre samordning av den økonomiske politikken alltid vil være en sentral oppgave for mellomfolkelig økono-

misk samarbeid. Det internasjonale valuta-fondet og GATT-avtalen gjør en stor innsats i så måte i verdensomfattende målestokk. I OECD har samordningen av den økonomiske politikken mellom industrilandene i den vestlige verden nådd en betydelig grad av intensitet og realisme.

Første etappe av forslagene i den såkalte Werner-rapporten – som også er den delen av forslagene som nå synes å ha fått tilslutning fra Ministerrådet – vil i tilfelle føre til en ytterligere intensivering av denne samordningen mellom medlemslandene i Fellesskapet. I denne etappen synes det ikke å bli tale om noe prinsipielt nytt i forhold til det internasjonale samarbeidet som allerede eksisterer på disse områdene. En intensivering av arbeidet med den økonomiske samordningen i Vest-Europa vil representere en fordel dersom en hele tiden har for øye at den internasjonale økonomi må ses i global sammenheng, og at selv et samlet Vest-Europa er sterkt avhengig av og knyttet sammen med Sambandsstatene og i økende grad også med Japan og utviklingslandene. De mer vidtgående planer i Werner-rapporten for oppretting av en fullstendig økonomisk og valutamessig union innen 1980 med fellesskapsinstitusjoner for de viktigste avgjørelser i den økonomiske politikk og med et føderalt sentralbanksystem, vil – om de skulle bli gjennomført – føre langt ut over denne rammen.

9. *Konsentrasjon i næringsliv og bankvesen.*

De fleste norske bedrifter er små i internasjonal målestokk. Det synes også som om tendensen til horisontal og vertikal integrasjon ennå ikke har skutt samme fart her som i de store industrilandene. Det har imidlertid vist seg gledelige tegn til en endring i innstillin-

gen i så måte, blant annet i bransjer som treforedlings-, sement- og verkstedsindustri, produksjon av kjøkkeninnredninger og lystbåter osv. Det er å håpe at denne utviklingen vil fortsette. Det er ønskelig å skape grunnlag for etter hvert å bygge ut noen av de få norske storkonsernene som nå tar til å få datterselskaper i utlandet, til noe i retning av multinasjonale konserner under norsk ledelse. Det finnes jo et par områder der norsk næringsliv teller også i verdensmålestokk og der mulighetene for en slik utvikling burde være til stede. Dette vil i så fall også kunne gjøre det lettere eventuelt å godta en større etableringsfrihet for utenlandske selskaper dersom det skulle bli aktuelt.

Under alle omstendigheter er en økt konsentrasjon ønskelig for å kunne møte konkurransen fra de internasjonale storkonsernene. Initiativet på disse områdene må i første rekke komme fra næringslivets ledelse. Men også myndighetene, de norske bankene og de øvrige finansinstitusjonene har en viktig rolle å spille.

Arbeidet med å skape sterke distriktsbanker i Norge har hatt én stor og viktig framgang, nemlig i Trondheim, og erfaringene der har vært gode. Senere har det vært vanskeligere å få godtatt den politikken myndighetene har trukket opp på dette området, og som har kommet til uttrykk i St.meld. nr. 35 (1967-68) – den såkalte strukturmeldingen.

Det synes nå å være grunn for bankene til å overveie sin holdning til distriktsbankproblematikken. Strukturmeldingens retningslinjer tar sikte på å bevare selvstendige forretningsbanker i noen viktige områder i landet. Det er av avgjørende betydning å tilrettelegge det best mulige konkurransegrunnlag for disse bankene. Det ville svekke distrikts-

bankenes konkurranseevne om storbankene fikk anledning til å overta vel innarbeidete banker i de distrikter hvor en tar sikte på å opprettholde selvstendige forretningsbanker. Dette innebærer imidlertid ikke at distriktsbankene skal være sikret en monopolstilling i distriktene. I den utstrekning det er behov for det, bør det også gis konsesjon på oppretting av filialer av banker utenfor distriktet, men da uten basis i eksisterende bankers opparbeidete kundekrets og forvaltningsmasse.

De lokale myndigheter og organisasjoner som avgir uttalelse i konsesjonssaker, synes ofte tilbøyelige til å gå inn for at lokale banker overtas av storbanker framfor å sluttes sammen til større enheter i distriktet. Denne holdning er det vanskelig å forstå på bakgrunn av den alminnelige kritikk av sentraliseringstendensene i samfunnet. Selvstendige forretningsbanker har også sin plass i distriktsutbyggingen.

Strukturrasjonaliseringen i sparebankvesenet går fortsatt langsomt, men det har i 1970 vært større aktivitet på dette området enn i tidligere år og et økende antall realisererte sammenslutninger. Dette representerer en gledelig utvikling, som en må håpe vil skyte ytterligere fart.

10. *Sluttord.*

Året 1970 gav for første gang på 25 år en klar svekkelse av finanspolitikken. En makret på sett og vis å løse de kanaliseringsproblemene som fulgte i kredittmarkedet. Denne oppgaven førte imidlertid med seg en så hard belastning på våre kredittpolitiske virkemidler at det er vanskelig å si seg helt fornøyd med den kredittpolitiske styring i 1970. Det viste seg nok en gang at det er vanskelig å

rette opp virkningene av en svekket finanspolitikk ved hjelp av kredittpolitikken, og det utviklet seg et for sterkt etterspørselspress.

Året 1971 skulle gi gode realøkonomiske muligheter for Norge. Med den tilstrammingen av finanspolitikken som har funnet sted, og en fortsatt stram kredittpolitikk, bør etterspørselsreguleringen i år kunne varetas på forsvarlig måte. En riktig prioritering av kredittallokeringen til ulike formål innen en stram total ramme, blir en sentral oppgave. Sammen med en aktiv inntekts- og prispolitikk og forventninger om svakere prisstigning i utlandet, burde det være gode muligheter for etter hvert å få til en merkbar reduksjon av tempoet i prisstigningen. Den valutapolitiske handlefriheten er i dag stor.

Norges Bank vil fortsatt se det som sin oppgave å gi råd og ta initiativ overfor regjeringen når det gjelder den økonomiske politikken og framfor alt kredittpolitikken og valutapolitikken. De nye styringsmidlene på disse områdene har ennå ikke alle funnet sin endelige form. De kan heller ikke alene løse alle oppgaver, verken når det gjelder kredittvolumet eller allokeringen til de enkelte grener av næringslivet og økonomien

ellers. Det vil være nyttig å gjøre virkemiddelbruken på det penge- og kredittpolitiske felt til gjenstand for en inngående vurdering, sett på bakgrunn av de erfaringene en nå har høstet. Gjennom løpende kontakt og samarbeid med representanter for bankene og finansinstitusjonene ellers og for andre interessegrupper må en underbygge de direkte virkemidlene som en har. Uten et slikt samarbeid vil en lett komme i den situasjon at de penge- og kredittpolitiske virkemidler må brukes hardere enn det ellers ville vært nødvendig, med større ulemper for kredittinstitusjonene og en mindre vellykket gjennomføring av de økonomiske målene som resultat.

De nye samarbeidsorganer på det penge- og kredittpolitiske felt, som ble opprettet og begynte sin virksomhet i annen halvdel av 1970, har åpnet mulighetene for et utvidet konstruktivt samarbeid om gjennomføringen av kredittpolitikken. Dette samarbeidet er av stor betydning for en tilfredsstillende utnytting av de lovende og spennende muligheter som norsk økonomi og næringsliv står framfor i dag. De møtene som har vært holdt i de nye samarbeidsorganene, har foregått i en positiv og åpen atmosfære. Norges Bank vil gjøre sitt til at dette kan fortsette.